

Mugiarazteko eszenak. Emozioak eta antzezlanak

Badira memorian arrastoa uzten duten antzezlanak. Gogoratzearekin soilik gorputzean erreakzioa sortzen da. Antzokiaren iluntasunean, isiltasunean ezinegona piztu dizuten lan horiek dira. Denbora pasatu ahala, eszenak fotograma giza zure buruan gordeta geratzen dira. ATX Teatroaren *Fakiu* antzezlanak adibide argia da. Iñaki Ziarrustak zuzenduta, Fredi Paiaren testuarekin, ATX Teatroaren antzezlanak eguneroko biolentziaren gaia modu desberdinetan jorratzen du, publikoaren eskutan utziz antzezlanaren amaiera. Belen Cruzek, Sandra Fernandez Agirrek eta Gabriel Ocina osatzen dute antzezle taldea. Agertokian hiru pertsonaiak estetika deserosoarekin agertzen dira; boterea irudikatzen du batek, botere exekutatzailerak besteak eta boterearen indarkeria pairatzen duena hirugarrenak. Gizarteak eta sistemak berak eragiten duten biolentziaz dihardu *Fakiu* antzezlanak. Zoritxarrez, taularatutako eszena batzuk ohikoak egiten zaizkigu, epaiketa bat, esaterako. Baina bada indarkeria mota bat gizartean isilpean gordetzen dena, adin txikikoen kontrako indarkeria. Etxeko isiltasunean gertatzen dena eta isiltasun paktua izaten duena. *Fakiu* antzezlanean bada gai hori mahai gainean jartzen duen eszena gogor bat. Gizon heldua, aita, osaba... haurrarekin jolasean, bortxatzen. Aldamenean, emakume helduaren ezinegona, sufrimendua. Eszenak ikusleen isiltasuna eta tentsioa lortzen du, mina. Hori guztia aktoreen partitura fisiko ikaragarriarekin. Iñaki Ziarrusta zuzendariaren hitzetan, «Teatro da, ez gaitetzen erratu»; baina teatroak badu gizarte astintzeko boterea, eta hori bera da *Fakiu* lanak egin duena.

Ttantaka Teatroak, Iban Cotroneo idazle italiarraren *Muxua* obran oinarrituta, izen bereko lana ekarri du euskarara. Benetako gertakari bat du oinarrian emankizunak: Kalifornian gazte batek beste gazte bat erail zuen, gay zelako eta maitasun proposamenak egin zizkiolako. Fernando Bernuesek zuzendu du, Mireia Gabilondo, Haritz Morras eta Ander Iruretagoienak jokatu dutelarik. Sexu joera, identitate sexual, bullyinga, homofobia, eskolako botere harremanak... gure gizartean oraindik ere sufritzen ditugun egoerez dihardu antzezlanak. Gizarte homofobo batean bizi gara, ekainaren 28an ortzadarrrez janzten bagara ere. Jatorrian hiru bakarrizketa ziren eta elkarrizketa bilakatu dituzte, nahiz eta taularatzeko orduan hiru aktoreek ez duten kontakturik; ikuslegoarengana zuzentzen dira zuzenean, eta horrek gertakaria izugarri indartu egiten du. Antzokitik hunkituta atera ginen, nork ez du eskolan horrelako eszenarik bizi izan?

Bere estiloari jarraituz, Marie de Jongh taldeak *Amour* antzezlanaren taularatu du aurten. Irudi eta keinuz kontaktzen digute istorioa, gauza txikien irakurketa sakona egiten dute. Istorio nagusia bi emakumeren arteko amodio harremana da. Maitasunaren bila dabiltzan umeak agertzen zaizkigu oholtzan, jolasean. Baina denborak zentzua galdu eta zahartu egiten dira. Maitasuna da antzezlanaren ardatza, nahi duzunarekin askatasunez. Jokin Oregik sortu eta zuzendu du antzezlanaren. Oholtzan Javier Renobales, Ana Martinez, Ana Meabe, Pablo Ibarluzea eta Anduriña Zurutuza aktoreak. Irudi aldetik oso antzezlan landua, maskara lan dotorearekin, hori guztia Pascal Gaigneren musikaz lagunduta. Begietatik sartzen den antzezlanaren baina istorioan baduela mamia, elkar maite duten emakume biren istorioa. Antzokiko besaulkietan adin guztietako ikusleak. Helduek proposamenaren plastikotasunaz hitz egiten dute eta iloba gazteak argi azaltzen digu, «izeko, ez dozu ondo ulertu, bi neskek elkar maite dabe baina ezinezkoa izan da elkarrekin bizitzea, eta orduen handiak egiten direnean bai musu ematen dabe». Zerbait esatearren, bukaeran beharbada emakumearen

askatasunaren gaineko zalantzak geratu zitzaizkigun; baina gaia behintzat oholtzara eraman dute, eta ikuslego guztientzat, gainera.

Durangoko Karrika antzerki taldeak *Zapoi* antzezlanaz gozatzeko aukera eman digu. Krisi ekonomikoaren ondorioz, antzerki konpainia batek antzokia okupatu eta bere gotorleku bilakatzen du. Antzezlanak ez du Karrikaren egoera islatzen; izan ere, Durangoko San Agustin aretoan egoiliarak dira. Talde handia da, amateurra baina ekoizpenean eta sormenean beti ere aurretik doan antzerki konpainia. Hamazortzi urteko ibilbidea du Karrika taldeak, eta hogeiki ekoizpen baino gehiago taularatu dituzte. Herri ekimenetik sortutako kolektiboa dugu. Talde eredugarria, herriko antzokian egiten dute lan. Hara, herriko antzokian esan dugu bai. Eredu hori Euskal Herri osora zabaldu beharko litzateke. Teatroan daude, momentu askotan lan egiten dute, beharrezkoa dutenean, sortzaileak dira; baina herriarekin lotura estua dute, herriaren parte dira, alegia. San Agustin aretoa urteko 365 egunetan irekita dago, teatroa egunero bizirik. Durangoko Karrikak *Zapoi* kalerako sortu eta gero, aretoko bertsio bilakatu du aurten. Kritika soziala dakar antzezlanak. Hamabi aktore taula gainean, kulturaren ikuskeraz eta merkantilizazioaz ez daude ados eta, horregatik, antzokia barrikadaz betetzen dute. *Zapoi* konpainia bat da, bertako partaideak groteskoak dira. Denek dute tararen bat, eta horrek ahalbidetzen du egunerokotasunetik aldentzea. Horretaz baliatuta, euskal antzerkigintzaren egoeraz gogoeta eta berba eta barre egiten dute. Bizi-bizirik dagoen taldea da Karrika, taula gainean botatuko hausnarketak entzuteko modukoak dira, barrenak mugitzen baitituzte. Baina gurean proiektu handiak baztertzen dira, eta *Zapoi* bezalako konpainiek ez dute lekurik gure kultur ekosisteman.

Lau adibide dira horiek memorian arrastoa utzi didatenak. Beste asko ere izango dira. Baina horiekin lortu dut bereziki hausnartzea eta bizirik gaudela sentitzea. Zer gehiago eskatu behar diot bada teatroari...

Arrakasta edo fenomenoa

Duela bost urte, Bilboko Arriaga Antzokian ikusi genuen *La omisión de la familia Coleman* antzezlan Argentina Timbre 4 taldearen eskutik. Liluratuta geratu ginen antzezlan hark zekarren proposamenarekin, egiteko formarekin eta familia hark ordubetea eman zigun denarekin, guztia. Hasieran, Argentinako etxe batean antzezten zuten lan hau. Obra bera hain justu bertan sortu zuten inprobisazioen bitartez, eta, arrakastaren ondoren, etxe hura ohiko antzokietako kutxa beltzera eraman zuten. Mundu osoan zehar ibiliak dira. Buenos Airesen hamabi urtez izan dira kartelean. Komedia dramatiko perfektua, familia baten hausturak, espazio intimo eta komunak, eguneroko familiarartekoen ezinegonak... Artedramaren *Etxeoak* antzezlanak lan hura ekarri zidan gogora. Familia baten ezinegonak eta ohikoak izan daitezkeen gertaerak absurdora eramana. Edonor ezin da gure etxean sartu, eta Artedramaren proposamenean Maddik Mamadou maite du, baina Euskal Herrira etortzeko debekua du.

Argentina eta Euskal Herria, antzeko sinismen eta beldurak, amankomunean asko dugu. Gertu sentitu nituen antzezlan batean eta bestean azaleratzen ziren sentimendu eta emozioak. Baina bada ezberdintasunik. Argentinan antzezlan bat hamabi urtez egon daiteke bizirik. Gurean, ordea, hogeit hamar emanalditik gora egitea antzezlan baten bizitza ona izatearen sinonimoa da. 44 emanaldi egin ditu Artedramak urte erdian *Etxeoak* antzezlanarekin. Iparraldean Luhuson abiatu zuen bira eta Bilboko Kafe Antzokian bukatu. Kuantitatiboki neurtuta, urte erdian 44 emanaldi euskara hutsez zazpi lurraldeetan zehar antzeztea kontuan edukitzeko moduko zenbakiak dira. Baina gurean ez dago antzerki egonkorrik. Fenomenoak dira, eta arrakastaren fenomenoak bultzatuta emanaldi kopuruak gora egiten du eta, noski, ikusle kopuruak ere, inork ez baitu urteko antzezlanak ikusi gabe geratu nahi. Fenomenoak gizartean gertatzen diren eta behatuak izan daitezkeen edozein gertaera, jarduera edo ekintzak dira.

Antzerkia komunikazio ekintza da, sortzaile eta hartzailearen artekoa. Ez genuke bi urtean behin Artedramak sortzen duen fenomenoaren zain egon behar, urtero ehunka fenomeno gertatzen baitira antzerkian; merezi dutenak, mugiarazten gaituztenak, aho zabalik uzten gaituztenak, hausnarketarako bidea zabaltzen dutenak. Kakotxen artean eta aho txikiarekin hobe, euskal antzerkia loraldi batean dagoela ematen du. Sortu dira sare berriak, euskaraz soilik sortutako antzezlanak taularatzen ditugu, istorio propioak, lengoia berriak, sentimenduz eta emozioz beteak, estetika ezberdinen proposamenak, ikusleengan arrastoa uzten dutenak, azken finean. Auzokideari gomendatzen dizkiogun lanak dira, baina tentuz ez bagabiltza galdu egin ditzakegunak, begiak zabaldu eta ixten ditugunerako obra horiek taulatik desagertu daitezke-eta. Antzerki egonkor baten beharra dugu, transmisioa egiteko beharrezkoa izango dena. Fenomenoak fenomeno dira, baina argi asko dira antzoki batek dituenak; ez ditza-gun, beraz, itzalez bete.

Urte historikoan jaio nintzen, 1975ean

1975 urtean jaio nintzen. Bai, Arias Navarrok espainolei Francisco Franco hil zela esan zien urtean. Ikastolako kumeak gara. Bertan hasi ginen antzerkia maitatzen. Ikastolan sortu genuen Gilkitxaro antzerki taldea. Garai horietan gazte koadrila batek osatzen genuen taldea. Helburu nagusia antzerkia egitea zen, euskara hutsez beti, antzerkiaz gozatzea, antzerkian ikasiz jolastea. Gogoan dut lehen antzezlana: Gabriel Arestiren *Etxe aberatseko seme galdua eta Maria Magdalenaren seme santua*. Hamasei urte genituen. Angel Zelaieta euskara eta literatura irakasleak, gure antzerkirako zaletasuna eta pasioa ikusirik, Gabriel Arestiren antzerkiak irakurtzea proposatu zigun. Baita erronka bota ere, astean behin euskarako ordua antzezlana atontzeko erabiltzea. On-do aprobetxatu genituen ordu haiek eta hilabete gutxitan

muntatu genuen antzezlan. Agian momentu hartan ez genuen testua ondo ulertu, baina gozatu ederra hartu genuen.

Horrela abiatu genuen antzerkiaren pasioa, gaur egun mantentzen duguna. Gure azken antzezlanean, *Adarretatik zintzilik*, atzera begira jarri gara, jaio ginen urtera, komedia sentimental eta kronika nostalgikoa eginez. Antzerkiaz zintzilik geratu ginen lehen antzezlan harekin. Horregatik, pasioz jaso dut *Arestiren antzerkia, nazioa* saiakeraren argitalpena. Aresti poeta ezagutzen dugu, oso ondo aztertua izan da, tesiak idatzi izan dira eta hainbat liburu. Bere literatura dramatikoa, ordea, ez da hainbeste aztertu eta horretan sakontzen du argitaratu berri den *Arestiren antzerkia, nazioa* saiakerak. Arestiren ustez, antzerkia herria hezteko baliagarria zen, edo hizkuntza lantzeko. Jendea dibertitzeaz gain, antzerkia herria egiteko baliagarria zen. Saiakeran, Karlos del Olmok Arestik idatzi zituen sei antzezlanak aztertu ditu. Karlos del Olmoren ustetan, «Arestik sei lan horietan antzerkia irauli nahi zuen». Kriseilu taldearekin, 1960ko hamarkadan Bilbon, euskarazko antzerkigintza berri bat egiten saiatu ziren. Arestiren ikuspegi politikoaren azterketaz gain, teatroak eta idatzitakoak ikertzen ditu saiakerak.

Oholtzako gure lehen esperientziak Bilboko Cortes kaleko prostituzio etxe batera eramán gintuen. 1962an idatzi zuen Arestik drama laburra. Gizon aberatsa prostituta on batekin maitemindu eta harekin ezkontzea erabaki du. Urteak pasatuta, ikusle gisa ikusi genituen *Harrizko Aresti hau, Kaio luma zikina* eta *Gabrielen lekua* ikuskizunak. Argi dut zein urteetan jaio nintzen, 1975 urtean, Gabriel Aresti hil zen urtean.

Antzerki arina, denbora laburreko esperientzia bizia

Azken urtean teatro arinez bete zaizkigu txoko guztiak. Agudo, bizkor, azkar gozaten diren istorio txikiak. Mikro teatro, antzerki laburra edo arina, ezaugarri bereziak dituen proposamena da. Iraupena aipagarri da, normalean 15-20

minutuko pieza izaten da. Proposamena teatrotik kanpo egi-
ten da. Leku berean hiru edo pieza gehiago aurkezten dira,
ez ohiko lekuetan, elizako ataria, etxeko ataria, gela txikia.
Ikusleak bere plana egin eta batetik bestera ibili da, istorio
txikiez gozaten, aktoreen arnasa eta begirada gertutik bizi-
tzen. Ia aktorearen musua jasotzeko aukera duzu, ezaugarri
nagusietako bat gertutasuna delako. Bakarra edo guztiak
ikusteko aukera duzu arratsalde batez, zale batentzat teatro
festa ikaragarria da. Gure lurraldetik kanpo aspaldi jarri zen
martxan. Azken urteetan gurean ere ugaritu egin da.

Gizartean bizi dugun erritmoaren isla izan daiteke teatro
forma hau. Dena arin eta bizkor bizi beharrean gabiltza, eta
horregatik proposamen honek gero eta jarraitzaile gehia-
go ditu. Bizi garen postmodernitatearen adibide izango da.
Mezu laburrak arinago heltzen dira hartzailearengana, 140
karaktereen munduan murgilduta gaude, pankartaren aroan,
titularren garaian, esloganen unean, aspaldi baztertu geni-
tuen manifestuak.

Aitortu beharra dago hogeitun minututan ehunka karakte-
re eta mezu zabalduta dezakeela sortzaileak. Antzerki forma
honek egun berean pieza bat baino gehiago ikusteko aukera
eman ohi du. Arratsalde batean pieza bera hiru bider eskai-
ni eta emanaldi bakoitzean hogeitun ikusle bildu badira, atera
kontuak: arratsalde batez 60 ikusle, zenbakietan murgilduta
euskarazko antzerkian hori garaipena da.

Esaterako, aurreko kotxe bateko atzeko eserlekuan beste
bi lagunekin pieza bat ikusteko aukera izan genuen, hiritik
buelta ematen genuen bitartean. Bikote ziren gidaria eta ko-
pilotua ziren aktoreak, eta ikusleak, berriz, kotxeko atzeko
jarlekuetako hiru bidaiariak.

Piezak ez zuen ezer berririk kontatzen: bikote baten arteko
gorabeherak, nahiko simple eta aurrez asmatzeko modukoa.
Dena dela, aitortu behar dut bidaia zirrargarria izan zela.
Auto txiki batean hiru ikusle ezezagun isilik eta pega-pega
eserita, eta milimetro gutxira aktoreak. Mugimenduan ze-
bilen pieza. Semaforo gorria gelditu, berdea aurrera. Poluzioa

nagusi den hirian aurrera eta atzera ibili gara drama ibiltarian planeta berotzen genuen bitartean, garai batean industriak kutsatzen zuen tokietan eta fabrikak zeuden paretik pasatuz, auto batean antzerkia bizi genuen bitartean. Pieza horren gakoa esperientzia zen, bizitakoa, ez aktoreek kontatutakoa. Sentimenen bidez atzematen dugu eta giza ezagutzaren funtsa da. Hori bilatzen dugu teatroan, esperientziak, gure bizitzak zentzua izan dezan bizi beharreko pasadizoa.

Sortzailearentzat erronka bikoitza da antzerki arina, artificio gutxirekin eta denbora mugatuan pieza borobila taularatzea. Aurten pieza borobilak ikusteko aukera izan dugu: Erriberako atari eder batean aktoreekin batera sentitu eta begiak itxita istorioa entzun egin dut, bertako soinuak berrietatik sartu eta beste mende batean kokatu naute, eta labanak odolik ez badu ere beldurra sentiarazi dit. Fokuaren argia kulunka ibili da hego haizeari esker. 🍷